

ŞAPKA (İNKILÂBİ) VE DİN ÜZERİNDEN VERİLEN HAT AY BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ - VEDİ MÜNİR KARABAY VE RİSALESİ: ŞAPKA GIYMEK HARAM DEĞİL?

Volkan PAYASLI* - Olcay Özkaya DUMAN**

Özet

Genç Cumhuriyet Türkiye'sinde ulus-devletin inşası sürecinde gerçekleştirilen inkılâpların bir tanesi de Şapka İnkılâbı'dır. Misak-ı Milli sınırları içerisinde olan; ancak sınırların dışında kalan Sancak/Hatay'da halk bu inkılâbın yakın takipçisi olmuştur. Çünkü şapka Kemalizmin, Türklüğün, Türkiye'ye olan kültürel bağların sağlanmasının sembolüydü. Böylelikle elde edilen Arapça ve Eski Türkçe bir risaleyle Hatay'da 1938 döneminde yapılan seçimlerde Türkiye taraftarı olan şapkalılarla, Suriye'yi isteyen fesli Arapların fetvalaşmalarla din üzerinden vermiş olduğu mücadeleye dair önemli ipuçları elde edilmiştir. Risale dönemin de koşullarına bağlı kalınarak, analitik olarak incelenmiş, Hatay tarihi yazımında sıklıkla rastlanılan siyasi mücadeleden ziyade Hatay'da verilen sosyo-kültürel mücadelenin gözler önüne serilmesi çalışmaya özgünlük getirmiş, çalışmayla literatürdeki bu noktadaki noksanlığın giderilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Hatay, İskenderun, İnkılâp, Sancak, Suriye, Şapka

THE INDEPENDENCE STRUGGLE FOR HATAY VIA RELIGION AND HAT (REFORM), VEDİ MUNİR KARABAY AND HIS BOOKLET NAMED "WEARING HAT IS NOT SIN"

Abstract

Hat Reform is one of the reforms that was carried out in construction of nation-state in young Turkish Republic. People in Sanjak / Hatay, where was indeed within the boundaries of the National Pact but where also remained outside the boundaries, had been a close follower of this reform. It was because hat was seen a symbol of cultural ties with the provision of Türkiye, the Turks and Kemalism. Thus, important clues about the struggle between those with hats, who were in favor of Türkiye, and those Arabs with fezes, who wanted to be with Syria, during the elections held in

* Okutman, Bartın Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Öğretim Elemanı, Bartın/Türkiye. vpayasli@bartin.edu.tr

** Okutman, Mustafa Kemal Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Öğretim Elemanı, Hatay/Türkiye. oozkaya@mkü.edu.tr

1938 in Hatay through religious declarations from a booklet in Arabic and Old Turkish languages have been attained. The booklet has been examined analytically considering its conditions of the period; authenticity has been gained by revealing in the socio-cultural struggle in Hatay rather than frequently encountered political struggle there; and this study aimed to eliminate this point of the deficiency.

Key Words

Hatay, Alexandrette, Revolution, Sandzak, Syria, Hats

GİRİŞ

Toplumsal bir mücadelelerin başarıya ulaşmasında bir amaç etrafında örgütlenmenin, amaca inanılmışlığın önemi büyüktür. Hatay'ın Türkiye'ye iltihakında böyle bir yöntem izlenmişti. Zira Ankara Hükümeti, Misak-ı Milli sınırları içinde olan; ancak Türkiye'den ayrı kalan sancak bölgesi içerisinde yer alan münevverlerle bölgede örgütlenmeye çalışmıştı. Kuşkusuz ki bu münevverlerin en önemlilerinden bir tanesi de Veda Münir Karabay'dır. Geniş bir Milli Mücadele ağı içerisinde önemli yer edinmiş olan Karabay'ın tercüme-i hal bilgileri hakkında yazılmış derli toplu bir eser bulunmamaktadır. Ancak satır arası okumalarla Karabay'ın yaşamı hakkında bilgi edinmek mümkün olmuştur. Bu konuda 150'liklerden¹ olan Tarız Mümtaz Yazganalp², Halep'te iken yazmış olduğu “Çizgiler ve Bilgiler” adlı eserde Karabay'dan şöyle bahsetmektedir:³ “303 Rumi tarihinde Antakya'da doğmuştur. Rüşdiye tahsilini Antakya'da ikmallettikten sonra garbi ve farsî tahsil etmiş, 324'de Harim kazası tapu memurluğuna, iki sene orada fîli hizmetten sonra istifa ederek Halep adliye encümeninde imtihan vererek icra-ı vekaletle mezuniyet almıştır. 331'de Antakya İdaresi edebiyat muallimliğine tayin edilmiş, aynı tarihte Antakya tapu ve hazine vekâleti uhdesine verilmiş, 333 tarihinde Halep tapu müdir muaviniği

¹ Lozan Anlaşması sonrası imzalanan “Genel Af” çerçevesi dışında olan, Milli Mücadele aleyhinde faaliyet te bulunan 150 kişilik bir liste Bakanlar Kurulunca tespit edilmişti. 1924'te sınır dışı edilmiş, 1927'de Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardır. Bu bağlamda, Padişah yakınları, Sevi imzadayarlar, Kuday-ı İnzibatiye ordusu, iç isyanlara katılanlar, Ethem kardeşler, Milli Mücadele aleyhinde yazan basın-yayın organlarından oluşuyordu. Bkz: Hasan Ersal vd., *Cumhuriyet Ansiklopedisi* (1923-200), YKY, İstanbul, 1999, s. 49; Ayrıca bkz: İhramı Sosyal, *150'likler*, Gür Yayınları, İstanbul, 1988; Kamil Erdaha, *Yüzellilikler Yahut Milli Mücadelenin Muhasebesi*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1988.

² “1891 yılında İstanbul'da doğdu. Kuleli Askerî Lisesi'ni ve Kara Harp Okulunu bitirdi. Topçu subayı olarak orduya katıldı. Dokuz Harbiye Nazır'ına yaverlik yaptı. Mütareke döneminde sadrazam Damat Ferit Paşa'nın yaveri oldu. Bu sırada çıkardığı *Ümid* (1919-1921) dergisindeki yazıları, Kuvayı İnzibatiye güçlerinde görev yapması nedeniyle, Kurtuluş Savaşı sonrasında, Türkiye dışına çıkmak zorunda kaldı ve *Yüzellilikler* listesine kondu (1924). Bulgaristan'a giderek, Eskiçuma'da *Rumeli* gazetesini (1924-25) çıkardı. Burada Aşık Garip, Muhacir Baba, Başyazıcı gibi takma adlarla yazılar yazdı. Bu dönemde İstanbul'da çıkan *Tarın ve Tevhid-i Efkâr* gazetelerinde, Ali Topçiev takma adıyla, *Bulgaristan Mektupları* yayımlandı. Bulgaristan'dan henüz Türkiye'ye katılmamış olan Hatay'a gitti. Hatay'da *Jimnastik* öğretmenliği yaptı. Daha sonra Suriye'ye giderek Şam'da Musavver Sahra Mecmuası'nı, Kuneyra'da Adigece-Fransızca-Arapça-Türkçe dârek yayınlanan *Marg* gazetesini (1928-31), Antakya'da *Hacivat Karagöz*'ü (1933), *Iskenderun'da Ayyıldız* (1939) gazetesini çıkardı. *Yüzelliliklerin* affından sonra İstanbul'a dönerek *Yeni Sabah*, *Zafer*, *Yeni İstanbul*, *Tasvir*, *Yeni Köylü* gibi gazetelerde çalıştı. Ankara'da *Kadın Ermi* (1965) gazetesini yayınladı. Basın şeref kartı da taşıyan Göztepe, Ankara'da 1977 yılında öldü.” Eserleri: *Kafkas-yahın Harp ve İhtilal Kahramanı İmam Şamil*, *Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa*, *Çizgiler ve Bilgiler-Traist et Connaissances*, *İstanbul'un Fikir ve İş Adamları*, *Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında*, *Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*, *Ulu Camiler Dini Anıtlar*. *Halep Albümü*” Bkz: <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=1383> (27.09.2012)

³ Tank Mümtaz Yazganalp, *Çizgiler ve Bilgiler*, Halep, 1935, s. 58. (EK-1) Ayrıca bkz: Rengin Galiçoğlu, *Hatay Kültür Tarihinde 1921-1938 Dönemi ve En Önemli Eğitim Kurumu Antakya Lisesi*, MKÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antakya, 2004 s.54-55; BALKIR, Mesut, *Hatay El-Devlet'ül Müstakile*, Antakya, İktisad Matbaa, 1938. s.53.

tağyinedilmiş vehükümet garbiyenin ilanını müteakiben Halep tapu müdür vekâleti uhdesinde bırakılmış 923 miladî tarihinde Alevî Devleti Tapu Müdür Mua vinliği'ne tağyin edilmiş 925'de istifa ederek Antakya'ya avdet etmiş ve bir sene sonra Antakya Lisesi son sınıfları felsefe, iktisad, hukuk profesörlüğüne tağyinedilmiş, bilahire sadır olan bir kararla Avukatlıkla profesörlüğün birleşmeyeceği tebliğ edildiğinden muallimlikten çekilip Avukatlıkla iştigale başlamıştır. 928 Umumi intihaplarında Antakya mebusluğuna namzetliğine koymuş ve halkın coşkun arzusuna rağmen kendisinin intihab yoklamasında nüfus kaydı çıkmadığı bahanesiyle nazmedildiği kabul edilmemiştir. Nişanları yoktur. Fakat Lazkiye halkının nişane-i muhabbet ve şükranını olanak kendisine Lazkiyeliler tarafından kıymetli bir altın kalem hediye edilmiştir."

Karabay, 1928 yılında çıkan Yeni Mecmua ve daha sonra mecmua'nın 1930 yılında gazeteye dönüşen Yenigün adlı gazetesinde Türklerin haklarını savunan yazılar yazmıştır.⁴ Fransızların "böl-yönet" politikası ve sancak insanlarıyla ilgilenmemesi üzerine, Antakya'da yardım işlerini organize etmek üzere "Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye" adında bir kuruluşun kurulmasını Mayıs ayında Yeni Mecmua'da gündeme getirerek teklif etmişti.⁵ Kurulacak cemiyet "Himaye'yi Etfal, Kimsesiz ve Fakir Kadınları Çalıştırma Yurdu" gibi şubeleri de içinde barındıracaktı.⁶ Cemiyetin idari heyetinde yer alan Karabay, Türkler arasında birlik ve beraberlik sağlayarak cemiyet vasıtasıyla bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Özellikle CHF uzantısı olan Halk Grubunun Antakya'nın köy ve kasabalarında kuruluş ve örgütlenmesinde önemli roller üstlenmiştir. Zira 1931 Suriye Medisî'ne gidecek kişilerin Ankara Hükümeti doğrultusunda hareket etmesini sağlamaya çalışmıştır.⁷ 1936'da Hatay'ın bağımsızlığını savunan yazıları nedeniyle manda idaresi, Yenigün Gazetesini kapamış, gazetede yazı yazan 5 yazarın Humus'a sürgün edilmeleri ile ilgili bir kararname hazırlamıştı. Bunlardan biri de Vedit Münir Karabay'dır.⁸ Halk Partisi Ağustos 1937'de resmîyet kazanmıştı.⁹ Parti başkanlığına Abdulgani Türkmen, Genel Sekreterliği'ne Vedit Münir Kara-

⁴ Tank Mümtaz Yazgandıp, *Hatay Albümü*, Ticari Birlik Gazetesi, İstanbul, 1942; Remzi Silöz, *Hatay İli ve Milli Mücadele Yılları*, Emek Basımevi, Bursa, 1937 s. 114-115.; Hukî Öcal, *Hatay Savaşı*, Desen Matbaa, Ankara, 1953 s. 75-76.

⁵ Mehmet Tekin, "İşgal Yıllarında Hatay 4," GKD, S. 19, 1990. s. 3

⁶ Yeni Mecmua, 1 Nisan 1929, S. 22.; Yeni Mecmua, 1 Mayıs 1929, S. 24, s. 16.

⁷ Yenigün, 16 Mart 1930; Yenigün, 13 Ocak 1931; Yenigün, 29 Mart 1944.

⁸ Selim Çelenk, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayın No: 3, 1997, s. 74.

⁹ Hatay'daki siyasi teşekküller 10 Ağustos tarihine kadar hükümete beyanname vermeye davet edilmişlerdi. Antakya'nın en mühim fırkası olan Hatay Halk Partisi kanuni muamdesini ikmal etmiş ve resmen tanımıştır. *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1937.; Aynı zamanda sancakta kendiliğinden kurulmuş olan tüm siyasi partiler 10 Ağustos 1937 tarihine kadar kendilerini Sancak Delegatesine tanıtıp ve hükümetten onay almaları gerekmektedir. Bkz: *Yeni gün*, 9 Eylül 1937.

bay seçilmiş ve parti Ankara'dan gelen direktiflerle çalışmaya başlamıştı.¹⁰ Burada da Karabay, Ankara'nın doğrultusunda hareket eden önemli isimlerden biri olmuştu. Aynı zamanda Antakya Halkevi Katibi Umumi'si'ne getirilmişti.¹¹ Karbay'la ilgili bir diğer bilgi "Tarihe Tanıklık Ededenler" adlı kitabı hazırlayan Arı İnan'ın (A.İ) Hatay Devleti Başbakanı Abdurrahman Melek (A.M) ile ilgili yaptığı röportajda görmek mümkündür. Röportajda şu satırlar geçmektedir:¹²

A.İ: *Hatay'ın kurtuluşu için kurulan ilk teşkilat nedir?*

A.M: *Hatay'da ilk teşkilatı biz kurduk. Gizli bir komite halinde.*

A.İ: *Siz kimlerdiniz?*

A.M: *Beş arkadaş. Ben, Abdülgani Türkmen, Vedii Münir Karabay, Selim Çelenk, Abdurrahman Mursaloğlu. Beş kişi işte. Bilahare Mehmet Telli isminde biri iltihak etti. Gizli bir komite halinde çalışırdık. Ondan sonra hadiseler ilerledi. Parti haline getirdik. Halk Partisi olarak bir teşekkül kuruldu. Ve bu parti bilahare (daha sonra) Cemiyet-i Akvam plebisit heyetine ve Fransızlara karşı da ima muhatap oldu". demiştir. Görüldüğü üzere Karabay, Halk Partisi ve onun uzantısı olan teşekküllerde yer alan önemli isimlerden biriydi. 1938'de Vali olan Abdurrahman Melek tarafından Belediye Başkanlığına atanmıştı.¹³ Çalışmamızın temel sorunsalı da geçmiş dönemi kapsamakla beraber, ağırlıklı noktası bu dönemi yani seçim zamanını kapsamaktadır.*

Seçim zamanı Emniyet Umum Müdürlüğü raporlarında, Vedit Münir Karabay ile ilgili şöyle bahsedilmektedir:¹⁴ *"Hocazade ailesinden olup 300 doğumludur. Rüşdiye tahsili görmüştür. Birçok memuriyetlerde bilhassa adliye ve tapu memurluklarında bulunmuş olduğundan pratik malumatla dava vekilliği yapmıştır. Mütarekede bir müddet Halep'te Defteri Hakani memuriyetinde bulunmuş bilhassa Lazkiye defteri hakani müdürü olmuşsa da Fransızlarla geçinemeyerek istifa edip Antakya'ya gelmiş ve o tarihten şimdiye kadar milli işlerde çalışmış halk partisi umum kâtipliğini idare etmiştir. Halen belediye reisidir. Arapça bilir. Emlakı yoktur. İlan edilmiş ve ihtiyat zabiti olmuştur. Muhtelif cephelerde hizmet ettiği gibi mütarekenin kara günlerinde Antakya Kuva-yı Milliyesi'nde de hizmet etmiştir. Bilahare Anavatan'a gelerek başmual-*

¹⁰ Bkz: Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu?*, TTK, Ankara, 1991, s.41.

¹¹ Tank Mümtaz, *Hatay Albümü*, Ülkü Matbaa, İstanbul, 1942

¹² Arı İnan, *Tarihe Tanıklık Edenler*, İş Bankası Yayınları, 2011, s.217.

¹³ Age., s. 49.; CHP'nin uzantısı olan halkevlerinin faaliyetleri için bkz. Volkan PAYASLI, "Halkevlerinin Hatay'daki Faaliyetleri ve Hatay'ın Türkiye'ye Katılımı Sürecindeki Rölü Üzerine Bir Değerlendirme (1937-1939)" *History Studies*, Volume 3/Issue 1 2011.

¹⁴ BCA. 030.10.0.0, Yer no: 224.512.40 aktaran Çiğdem Duman, *Hatay Millet Medisi*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

limlik ederek Hatay'a gitmiş, Hatay'da Aktepe mıntıkasında Halkevi başkanlığı yapmıştır. Şimdi Aktepe Nahiye Müdürüdür. Ankara direktiflerine bağlıdır."

Yukarı ki metinden de anlaşılacağı üzere Ankara Hükümeti direktifiyle hareket eden ve Hatay mücadelesine destek olanlar seçim listelerinde aday gösterilmişti. Bu bağlamda 2 Eylül 1938'de kurulan Hatay Devleti Medis Reis vekilliğine CHP'nin aday listesine göre Karabay seçilmişti.¹⁵ 1939'da kurulan Atıspor Kulübüne bağlı Avcılık ve Atıcılık Kolu şefliğini üstlenmiştir.¹⁶ Hatay'ın Türkiye'ye iltihakı sonrası Çocuk Esirgeme Kurumu idari heyetinde yer almış.¹⁷ 1942-1943'te tekrar Antakya Belediye Başkanlığı yapmıştır.¹⁸ 1944'te Halkevi dergisinde yazılar yazmıştır.¹⁹ Buradaki temel misyonu da çeşitli yazılarla Hatay'ın Türkiye'ye olan entegrasyonunu sağlamaktı. 1946'da bağımsız milletvekili aday olmasına rağmen seçilmemişti.²⁰ 1950'de de Ayciçeği adlı dergide yazı yazmıştır.²¹ 1952'de de vefat etmiştir. Çalışmamız da risale iki başlık altında, dönemsel olayların anlatımı çerçevesinde, sorun odaklı ve analitik olarak ele alınacaktır.

1.ŞAPKA İNKILÂBİ'NİN HATAY'A YANSIMALARI VE TEPKİLER

Milli Mücadelerin zaferle kazanılmasından sonra Cumhuriyet Türkiye'si ulus devleti inşa sürecinde toplumsal dönüşümü sağlamak, batılaşmak amacıyla 1925'te Şapka İnkılâbı'nı gerçekleştirmişti. Anavatan'da 1925'te çıkarılan "Şapka Kanunu" memurlar için şapka giymeyi zorunlu kılıyordu. Bir süre sonra kanun halk arasında da yankı bulmuş ve birçok kişi şapka giymeye başlamıştı. Bu inkılâp çok geçmeden Sancak'ta da yansımış ve Sancak ileri gelenleri tarafından yayılmaya başlamıştır.²² 1925 yılına bakıldığında Hatay, Misak-ı Milli sınırları içinde olmasına rağmen Türkiye'den ayrı kalsa da Türkiye'de gerçekleşen inkılâp hamlelerinin yakın takipçisi olmuştur. Bu bağlamda 1925 yılında Sancak'ta ilk defa şapka giyen gruptan Vedit Mürir Bey (Karabay), Misakzade Nafi Bey, Türkmenzade Abdulgani Ağa, Abbuş Sürmeli, Selim

¹⁵ Nuri Aydın Konuralp, *Hatay Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi*, Hatay Postası Gazete ve Basımevi, İskenderun, 1970, s.163; Adnan Sofuoğlu, Adı Dağstan, *İşgalden Kalkılma Hatay*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s.92-93.

¹⁶ *Yenigün*, 22 Mart 1939.

¹⁷ *Yenigün*, 20 Şubat 1940.

¹⁸ Refik Kireççi, *Antakya*, 1998, s.15.; *Yenigün*, 21 Ekim 1942.

¹⁹ *Hatay Halkevi Dergisi*, 19 Şubat 1944.

²⁰ *Özvatan*, 4 Mayıs 1950.

²¹ Mehmet Tekin, *Hatay Basın Tarihi*, Antakya, 1985, s.131.

²² Mehmet Mursaloğlu, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesinde Türk Ordusu*, 39'uncu Mekanize Piyade Tugayı Tarih Araştırma Grubu Yayınları-01, İskenderun, 2010, s.158.

Çelenk ve Dr. Abdurrahman Melek'tir.²³ 150'likler arasında yer alıp, ilk şapkayı giyense Türk edebiyatının öncü isimlerinden Refik Halit Karay'dır. Karay, bu yüzden Suriye ve Lübnan'a yerleşmiş ve 150'liklerin hepsi kendisiyle irtibatı kesmişti.²⁴ Şapka, Türklerin siyasal ve toplumsal mücadelelerinin âdete bir simgesi olmuştur.

Vedi Münir, şapka giymenin ve bu yönde Türk inkılâplarının kabulünün ve benimsenmesinin haram değil, ilerleme ve gelişme olarak değerlendirdiği risalesinde şu hususları önemle vurgulamıştır: “Bu memlekette müstesna vaziyetlerin, kör ve şuursuz tesadüflerin okşayıp sivrilttiği, özenip belirttiği bir zümre var. Öyle bir zümre ki, terakkiye-i yeniliğe, millet duygusuna, memleket sevgisine düşman bir zümre! Bunların içinde kendi vatanına, milletine, vatanının dinine, mukaddesatına ihanet ederek bu memlekete sığındığı halde bu memlekette yerinin ve değerinin fevkinde ağırlanmış ve refaha konmuş yobazlar var. Bu zümrenin içinde gayrimişru menfaatlerini korumak, kör tesadüflerin kendilerine verdiği mevkii, nüfuzu muhafaza edebilmek arzusuyla bu memleketin saadetine, istiklaline bu milletin hak ve hürriyet davasına düşman olan hainler var. Bu zümrenin içinde halkı bir köle sürüsü gibi kullanarak, halkın köylünün sırtından geçinerek, halkın köylünün omuzlarını merdiven yaparak, ikbal, mevki nüfuz kürsüsüne yükseldikleri halde bugün artık buna muvaffak olamadıkları için halkı bütün bir millete, bütün bir milletin istikbaline saadetina dış gıcırdatan muharraslar var. Bunların içinden beş on kuruş ziftlenmek ve yahud addedilen hasis bir menfaate kavuşmak emeliyle, vica dani kanaatini, benliğini ve insanlığını bit pazarına çıkararak o zümrenin davulunu çalan o zümrenin elebaşlarına delallik ve dal kavukluk eden mürayiler var. Bunlar senelerden beri gece kuşları gibi karanlıklarda yaşamış, vaziyeti bulandırarak bulanıksuda avlanmış, her biri yurdun bir köşesinde bir halk zümresi üstüne bir kâbus kiconmuş duymaz bir ahtapot gibi kan emerek ihtiras tatmin etmişti. Bilhassa beş altı seneden beri bütün sancak halkının uyanarak dirilenip toplanarak bir ordu gibi müttahid ve muhid bir kitle haline gelmesi, müttehid bir kitle halinde... ve insanlığın vaad ettiği hakkı ve hürriyeti istemesi, kadın erkek, çocuk ihtiyar yedi yaşından yetmişe kadar bütün bir milletin alay alay gece ve gündüz mekteplere kurslara koşarak öğrenmesi ve öğretip uyandırması şimdiye kadar halkın cahilinden tefrikasından gaflet ve sofusundan istifade ederek her kazada bir gaile hükümeti hernahiyede bir şahıs hakimiyeti kuran ve yurdun her bölgesine bir güç haline koyan bu masum zümreyi kudurttu ve içlerine kan uyuttu. Canlarına ot tıkanıdığını görünce tütsü döğmüş çekirge sürüsü gibi dirilenüp toplanarak düşünüp danışarak bir teşkil haline geldiler. Kurtuluş,

²³ Mehmet Tekin, *Hatay'ın Son Aruz Şairi Nafi Miskioğlu*, Antakya, 1991.s.10; Konuralp, age., s.213.

²⁴ Çelenk, age., s.60.

hakka, hürriyete yönelen milleti yolundan döndürmek halk arasına nifak sokarak milli cepheyi söndürmek vaziyeti bulandırarak bulanık suda avlanmak hırs ve kasıt ile memlekette her türlü fesada, hileye entrikaya başvurdular. Kar etmedi. Sinsi bir yılan gibi en ücra köylere kadar sürünüp sokularak safhalkın kulaklarına din namına günde bin plan, milliyet hesabına bin bühtan fısıldadılar. Kar etmedi ve hakikatin şamarı onların kızarmayan yüzlerini hergün tokatladı. Yine utanmadılar.”²⁵

Vedi Münir bu satırlar ile dönemin tüm hassasiyetlerini irdelemeye çalıştığı risalesinde, yaşamın özellikle sosyal ve gündelik alanına yönelik çeşitli inkılâpların kimileri tarafından engellenmek istendiğini; ancak halkın inkılâplara olan kuvvetli inancının bu gibi suiistimal ve propagandalara mani olduğunu ve bu şekilde değişimin önünü açtığı vurgulamıştır. Kendisinin de Antakya’da Selim Çelenk gibi ilk şapka giyenlerden biri olması nedeniyle Vedi Münir, risalesinden de anlaşılacağı üzere Hatay’da şapka başta olmak üzere inkılâpların savunucusu ve takipçisi olmuştur. Yakın arkadaşları-ki kendileri Halk Partili aydındırlar- bu gibi toplumsal değişim ve gelişimi hedefleyen inkılâpların motor gücü olarak önemli roller üstlenmişlerdir.

Vedi Münir’in dava arkadaşlarından Selim Çelenk²⁶ anılarında o yılları şöyle anlatmaktadır:²⁷ “1925’te Şapka Kanun’u çıkarıldı. Kanun, ilk olarak memurlar için şapka giymeyi zorunlu kılıyordu. Bir süre sonra halk da teşmil edildi. Ben o günlerde Mersin’de bulunuyordum. Bir fötr şapka alarak geydim ve bu kılıkla Antakya’ya geldim. Şehre geceleyin vardığım için kimse beni bu kılıkta görmemişti. Evimiz Uzun çarşı’da idi. Sabahleyin evden şapkalı olarak çıktık. Cumapazarı’ndaki iş yerime gidiyordum. Çarşı iki taraflı hayret içinde beni izliyor, sanki önlerinden bir domuz geçiyormuş gibi birbirlerini dürterek beni gösteriyorlardı. Sağa sola bakmadan, kimseye aldırma dan yoluma devam ettim. Karşıdan şehrinizin tanınmış sarıklı hocalarından biri geliyordu. Çarşının orta yerinde karşılaştık. Kendisiyle tanıştım. Beni başımda şapkaıyla görünce durdu. Aramızda şu konuşma geçti.:

²⁵ Vedi Münir Karabay, *Şapka Risalesi*, İktisat Matbaa, Antakya, 1938. Risalenin kapağı için bkz: (EK-2)

²⁶ Selim Çelenk (1902-1973), Antakya’da doğdu. İlkokulu bitirdikten sonra 16 yaşında hayata atıldı. Amcaları Murat Çelenk ve Ömer Çelenk’in sağladığı mali olanaklarla Uzun çarşı’da Ahmet Spahi ile ortaklaşa kitap, kırtasiye ve züccaciye dükkanı açtı. 1923 yılında Bergüzar Çelenk ile evlenen Selim Çelenk’in bu evlilikten 4 kızı ile bir oğlu dünyaya geldi. 1931 yılında Şükrü Balcı’nın önerisiyle Yeni Gün Gazetesi’nde gazetecilik yaşamına başladı. Daha sonra Halep’te Vahdet Gazetesi’ni yayınlayan Çelenk, 1938’de manda idaresince kapanan Yeni gün’den sonra Atayolu Gazetesi’ni yayımlamaya başladı. 04.06.1946 tarihinde Antakya Belediye Başkanlığı’na getirildi. 03.09.1950 tarihine kadar Belediye Başkanı olarak hizmet veren Selim Çelenk, CHP’de, Ticaret Oda Medisi Başkanlıklarında, Atatürk Anıt Yapıtma Demeği, Donanma Vakfı, ÇEK gibi kurumlarda çalıştı. 29 Kasım 1973’te yaşama veda etti. Bkz: Çelenk’in kendi kitabından alıntılanmıştır. Selim Çelenk, *Hatay’ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, Antakya Gazeteciler Cemiyeti, Antakya 1997.

²⁷ Çelenk, age., s.30-31.

- *Yahu senin baban Müslüman, deden rahmetli de Müslüman'dı. Senin bu halin ne?*

- *Acele etme, vakit henüz geçmiş değil. Derhal başındaki şu şapka yı çıkart, tövbe istiğfar et, kendini iman eyle ve cehennemlik olmaktan kurtul.*

- *Hoca efendi, boğazma kadar giydiğiniz şu giysiler, hep kâfir dediğiniz adamların giysisidir. Hatta sırtınızdaki cübbe de Bizans Patriğinin giydiği nesnedir. Başımızda bulunan fesin de İslamla bir ilgisi yoktur. Fes, Yunanlıların milli serpuşudur. Ben şimdi başıma giydiğim bu çuha parçasıyla kâfir olur muyum?*

Böylelikle sancakta din üzerinden, inkılâp karşıtı söylemler başlamıştı. Bu söylemlerde şapka giymenin kâfirlik, gâvurluk ve şeytana uyma alameti olduğu, Türkiye karşıtı olan din adamları tarafından dile getirilmişti. Nitekim Hacı Abdi dolaştığı köylerde "Bizi Fransızlar, çok iyi yönetiyor, bize Fransızlar şapka mı giydiriyorlar? Dinimize mi karışıyorlar? Namazımıza mı o rucumuzuza mı karışıyorlar? söylemi üzerinden, halkın dini duygularını etkilemeye çalışmıştır.²⁸ Aynı zamanda Suriye'de bastırılıp, Hatay'a risaleler gönderilmişti. CHP ise Hatay'daki irtibat bürolarıyla hareket edip olayları bastırmak için tedbirler almıştı. CHP heyeti yanlarına aldıkları imamlarla devrim kanunlarını, köy ve şehir halkına anlatmaya çalışmıştı. Hatta El Ezher'den şapka giyenlerin kâfir olmayacağı yönünde fetvalarda alınmıştı.²⁹ Bu söylem ve pratik, halk arasında kutuplaşma yarattığı gibi Fransız idarecileri de şapka giyenlere baskı uygulamaya başlamıştı. Türklerinin büyük çoğunluğu Anavatan hasretiyle inkılâp hamlelerini yakından izlerken, bir kısmı da dini taassubun ve Suriye veya Batı yanlısı hocaların etkisiyle şapkaya karşı çıkıyordu.

1925'ten itibaren Antakya ve havâlisinde tesir eden şapka meselesine karşı geliştirilen dini taassup ve Türkiye karşıtlığı propagandaların malzemesi olarak şapka kullanılmıştı. Şapka inkılâbına karşı yazılan ve çok yere dağıtılan "Fetva-ı Şer'i'a" ile ilgili risalelere karşı olarak, Veli Münir risalesinde aşağıdaki önemli bilgileri vermiştir: "Dini Nasıl Suiistimal ediyorlar? Ahkâm-ı Şer'iyyi Nasıl Tahrif Ediyorlar? Bundan bir buçuk ay evvel köylere ve Antakya'ya, İskenderun, belen, Kırıkhan halkından bazılarına posta ile gizli ve gizlieller vasıtasıyla bir takım mektuplar gönderildi. Bu mektupların içinde "Fetva-i Şer'i'a" başlığı altında tab'a edilmiş bir kâğıt vardı dört beş gün evvel yine köylere dağıtıldığını gördüğümüz bu kâğıdın Arapça ve Türkçe muhteviyatı şöyledir;

²⁸ Ali Yüce, *Şeytanistan*, Güldiken Yayınları, Ankara, 1999., s.102.

²⁹ Aksiyon, 16 Şubat 2004.

Tercümesi

Şapka giymek katiyen haramdır. Milbes (Elbise) giymek kâfirlikir. Çünkü Ebu Davud'un rivayet ettiği... Hadis-i Şerif-i buna muayiddir... Kitabı diyor ki gerek libas ve gerekse benzeri kâfire mahsus olan şeylerde bunlara teşbe kâfirdir. Fıkha-i azam diyor ki libas ve saire de kâfire teşbe iden ve onlar gibi olmaya kast ve itika eden kâfir olur diye fetva veren fıkha çoktur. Hadis-i şerifin zahiri de budur. Fıkıhtan bu husus da kâfirolmaz diyenler varsa da tedip olunması lazımdır diyorlar. "Fetva-i Şerriye" unvanı altında gizli ellere tevzi'a edilen bu kimlerin teşvikiyle ne maksatla vekim tarafından tertip, İskenderun'da hangi mabtaada tab'a edildiğini de biliyoruz. Buna bilzat(bizzat) tab'a ettirmek gizli ellerle tevzia ettiren şahsın mazisi, seciyesi, karakteri, şahsiyeti ve bilhassa böyle yoktan ihzaller tertip hususundaki cüretleri ve mecraları bizce ve bütün sancak halkınca malum olduğu için bunun aslından ve sıhha tinden şüphe ederek çok basiretli bulunmada mazuruz. Çünkü bu adam öyle bir sefil ki bütün sancak halkı ona mazisiyle, mecralarıyla müsellik ve meşvarıyla bir Frengi hastalığı gibi öğrenerek tanmış. Böyle ciddi bir mevzuda bu melundan bu kadar çok bahis etmek ısrarında kaldığıma çok müteessifim fakat ne yapayım bunun ne maksatla tab'a ve tevzi'a edildiğini göstermek ve bilhassa bu imzaların sıhha tinde hasıl olan şüphelerimizde ne kadar haklı olduğumuzu izah etmiş olabilmek için bu kadarcık olsun onun şahsiyetine işaret etmek mecburiyetindeyim. ...

Şu kifa yet bir delildir ki küfere ilbasta (giyim, elbise) kâfirlerin giydikleri elbiselerin aynı formunu ve cinsini taşıma kastıyla olmadığı takdirde giymekte ne haramiyet vardır. Ne de kenahet. Binaenaleyh Antakya ve İskenderun ahalisi madenki şapka giyiyorlar ve bu analarında umumi bir adet olduğu bunda kendileri için bir günah yoktur ve eğer biz şapka giymek sureti umumiyede tahrim edersek bu tahrim bir günah ve bir cehaletten başka bir şey olamazdı. Avrupa'da mevcut milyonlarca ehli İslam ki- bu sene ve her senede polonyada macaristanda İngiltere Almanya vesair milletler arasında ve Rusya'da velhasıl Avrupa'da adedleri on yedi milyona balıdır. – bunların cümlesinesiz şapka giymekle hepiniz günahkârsınız diyebiliyor muyuz? Hayır...³⁰

Remzi Siliöz, o dönem de yaptığı köy gezilerinin birinde yaşadığı bir olayı eserinde şöyle anlatmaktadır:³¹ "...Yine bu seyahatlerimden birinde bir köyde yaşlı ve çok dindar bir ihtiyarın yurdumuzdaki içtimai inkılâpları nasıl telakki ettiğini denemek için:

-Amca Türkler buraya gelirse sana şapka giydirecekler demiştim.

-Oğul, oğul onlar buraya gelsin de ben başıma işkembe geçirir gezerim. Hem senin şapka dediğin şey nedir? İnsan cennete bile milletiyle gider, ben

³⁰ Vedi Münir Karabay, Şapka Risalesi, 1-11

³¹ R.Siliöz, age., s. 68.

dünyada esir olamın ahrette cennete gideceğine inanmam. Ben Arapla cennette ne yapayım? O beni anlamaz ben de onu demiştir..

Sueda Bereket ile yapılan mülakatta Şapka İnkılâbı'nın Hatay'a yansımalarını şu şekilde anlatmıştı:³² *"Babam Abdülgani Türkmen (CHP'nin kurucusu ve Hatay Devleti Meclisi Başkanı) ve annem son derece aydın insanlardı. Babam annemin cemiyet hayatına girmesini destekleyen ve onun yaşamında hocası olmuştu. Annemin tüm inkılâplara uymasını bu konuda kendisi gibi a neminde halka örnek olmasını tembihlerdi. Bir gün merkezden Şapka ile ilgili bir haber ve pek çok güzel şapka geldi. Babam Türkiye'de başlayan inkılâplardan biri olan şapkanın modern ve uygarlaşmanın bir simgesi olduğunu bunu yaşamımıza kabul etmemizi ve bu konuda a ilece halka örnek olmamız gerektiği ile ilgili bir konuşma yapmıştı. Birçok renkli şapka şimdi hatırlamıyorum nereden gelmişti o güzel şapkalar herhalde Ankara'dan ya da İstanbul'dan gelmiş olsa gerek. Babam ertesi gün anneme bu gün sokağa çıktın mı? Sorusunu yönlendirdi. Annem hayır dedi. Ertesi gün tekrar bu gün hiç sokağa çıktın mı diye sordu? Annem tekrar hayır diyince ama mutlaka bu yeniliği kabul etmeli ve halkımız için örnek olmalıyız bize yakışan budur diyerek annemi cesaretlendirmiş ve annem ertesi sabah ve her gün o renkli ve şık şapka ve kıya fetlerle dışarı çıkmaya başlamıştı. Elbette farklı olana bir den alışmak güçlü ancak uyumsama süreci geçikmemişti. Hepimiz son derece modern ve şık giyinirdik. Antakyalılar bu değişimlere son derece istekle ve büyük bir süratle uyum sağlayabilmişti. Esasında Hataylılar her zaman değişime açık, çağdaş ve modern bir toplumdur. Bunu o yıllar kıyafetleriyle ve yaşamlarıyla da göstermekteydiler."*

Antakya, Reyhanlı ve Hatay'ın diğer yerlerinde şapka giyenlerin adedi her gün artmaktaydı. Türklerden şapka giyenler çoğaldıkça, Hristiyanlar da uzun zamandır giydikleri şapkaları çıkarıp, fes giymeye başlamışlardı. Fes, Suriye milletseverliğin bir alame ti olmuş, şapka giyenler resmi dairelerde Fransız yanlısı memurların engeline takılmıştı.³³ 1934'te Gaziantep Valisi Akif Eyidoğan'ın Antakya'ya gelişi büyük coşkuyla karşılanmış, insanlar sarcağın Türkiye'ye katıldığı coşkusuy la feslerini atıp, şapka giymişlerdi.³⁴ Bu ortam beraberinde, Türkiye yanlısı şapkalılarla, Suriye yanlısı feslilerin mücadelelerine yol açmıştır.

1934 yılının Ramazan ayında yaşananları Selim Çelenk anılarında şöyle anlatmaktaydı: *" 1934 yılının Ramazan ayında Antakya'da meşhur yobazlardan 'Kürt Hoca' Yenicami de vaaza başlamıştı. Kürt Hoca, 'eşraf' denilen bazı satılmış Türklerin destek verdiği vaazlarından amlıksız olarak, Türki-*

³² 2012'de Sueda Bereket ile yapılan konuşma (CHP'nin kurucusu aynı zaman da Hatay Devlet Meclisi Başkanı Abdülgani Türkmen'in kızı)

³³ İnan, age., s.224.

³⁴ Uçman, İnan, age., s.136.

ye'deki devrimleri yeriıyor, Anadolu'da devrim yapanların, Türk ulusuna şapka giydirenlerin, şapka giyenlerin, şeriat kanunlarını kaldıranların, Latin harflerini kabul edenlerin başta Mustafa Kemal olmak üzere hepsinin kafir olduğu pervasızca söylüyor, temiz ruhlusaf halkı Mustafa Kemal ve Türkiye Cumhuriyeti aleyhine tahrik ediyordu... Kürt Hoca vaazını bitirmişti. Cemaat dağılmak üzere ayağa kalkmıştı. Kürt Hoca da arkasında destekçileri olduğu halde, sanki meydana savaşı kazanmış muzafer bir kumandan edasıyla caminin harem daire-sinden çıkıyordu. Kendisine doğru yürüdüm. Avlunun ortasında yüzyüze geldik. Hoca'nın azametle, başı dimdik yukarıda ilerlemesine dayanamadım. Gençliğin verdiği heyecanla Kürt Hoca'nın karşısına dikilerek yolunu kestim ve:

- Şapka giyenler kâfir mi hoca, diye sordum.
- Evet, kâfirdir, deyince bağırdım:
- Sensin kâfir.

Kürt Hoca'nın yandaşları, öldürün bu kâfiri diyerek, Çelenk'in üstüne hücum etmişlerdi. Tahir Karadal, Kunduracı Abbuş Sürmeli Çelenk'i kurtarıırken, kendileri de olaydan nasiplerini almışlardı. Suçu işleyenler mahkemeye verilse de hakların da hiç bir cezai işlem yapılmamıştı.³⁵ Yaşananlar tepkisiz kalmamıştı. Dr. Abdurrahman Melek ve arkadaşları şehrin bahçesinde toplanarak, toplu halde şapka giymişlerdi. Buna karşın muhalifler Kürt Mehmet Hoca'nın etrafında birleşerek, feslerini uzatarak, sarıklarını kalınlaştırmışlardı. Fransızlar tarafından önemli görevlerde yer alan muhalif kesim, konumlarını kaybetmemek için halkın dini taassubunu tahrik etmeye başlamışlardı.³⁶ Bu amaçla olay Yenigün Gazetesi'ne "Kubilay Meselesi" olarak yansıtılmış, olay Türkiye'ye aksettirilmiş, Mahalli Suriye oto ritesi, Fransız makamları nezdinde protesto edilmiş, halk şapka giymeye teşvik edilmiştir. Bu doğrultuda Halep'ten şapka getirilerek halka dağıtılmıştı. Bu olay İstanbul ve Ankara basınında yankı bulmuş, İstanbul talebe birlikleri halkevinde toplanarak durumu protesto etmişti.³⁷ Böylelikle kamuoyu yaratma amaçları başarıya ulaşmış, izlenilen yöntemlerde Hatay'ın Türkiye'ye iltihakında önemli bir etken olmuştur.

Yeni Cami vakasının hemen ardından Tarık Mümtaz Yazganalp'ın dönem olaylarının kısaca kritik etmeyi amaçladığı albümünde önemli bir bölüm "Şapka Olaylarına" ayrılmıştır. Resimlerle verilen bilgilerden biri, Yeni Cami olayının müsebbibi olarak değerlendirilen Vaiz Kürt Mehmet Hoca'nın vakanın akabinde alınan resmidir. Diğer önemli re-

³⁵ Çelenk, age., s.57-59.

³⁶ Melek, age., s.20-21.; Ayrıca bkz: Sarah D. Shields, *Identity Politics and European Diplomacy In the Middle East On The Eve Of World War II*, Oxford University Press, 2011, s.25.

³⁷ Melek, age., s.21-22.

simli bilgi ise Yeni Cami vakasından sonra “Hatay’da neredeyse dağda taşta şapkalar kesilmişti” sloganları ile Hasan Uncu Bey’in Uzun çarşıda bulunan şapkacı dükkânıdır. Yazganalp, bir başka haberinde Antakyalı çocukların fese sifon ismini verdiklerini, bu şekilde bağırarak için se-kizer y aşındaki iki Türk çocuğunun Müstemleke Mahkemesi tarafından hapse mahkûm edildiğini de ayrıca belirterek, durumun ciddiyetini açıklıkla ortaya koymaya çalışmıştır.³⁸ Ayrıca bu olay Arapça olarak İskenderun’da yayınlanan El Liva Gazetesi’nde kaleme alınmıştı. Halep’te çıkmakta olan Vahdet Gazetesi 14 Ocak 1935 tarihli nüshasında, El Liva’da çıkan yazıyı alıntılanmıştı. Yazıda şapka hadisesi üzerinde durulmakta ve Türkiye eleştirilmekteydi.³⁹ Tarık Mümtaz, mizahi ve nüktedan bir üslup ile 1925 yılından itibaren gündemi meşgul eden bu şapka hadisesini kalemi ile albümünde değerlendirerek, bu konuda toplumun ihtiyacı olan bilgi ve bilinci yaratmaya çalışmıştır.

Arı İnan (A.İ.), Hamdi Selçukla (H.S) ile yaptığı röportajda şapka ile ilgili şu konuşma geçmektedir:⁴⁰

A.İ: Biraz evvel şapkadan bahsetmiştiniz. Demek ki o zaman Türkiye’de yapılan devrimler Hataylılar tarafından benimsenmişti... Başka misaller verebilir misiniz? İnkılâpların benimsenmesi yönünden?

H.S: Türkiye’deki inkılâp oradan ayrı benimseniyor. Şapka da giyiliyordu, fakat mutaassıplar orada da vardı. Mutaassıp din adamları, şapka Hristiyanlara mahsus, Müslümanlara mahsus değildir diye bazı hadiseler de çıkardılar.

150’liklerden olup, o dönemde Antakya Lisesi’nde Edebiyat Öğretmenliği yapan Ali İlmî Fani şapka konusunda bir risale yazmış, risaleden yüz tane basılıp halka dağıtılmıştı. Fani, yaşayanları arkadaşı Rıza Tevfik’e mektup yazarak şöyle açıklamıştı:⁴¹ “ *Antakya’da geçen sene bir şapka hadisesi çıktığını ve mesdenin şapkacılarından beş on tanesinin dayak yemesiyle neticlendiğini biliyorsunuz. Bu sefer de bir peçeme meselesi çıkmak ve bu mutaassıp memlekette yeni bir tefrikaya meydan vermek sevdasına düştüler. Gazetelerde birtakım makalelerle efkar-ı umumiyeyi hazırlamak istediler. Feslerin atılmasına, peçelerin yırtılmasına taraftar olanların bu hareketi medeni bir terbiyeye ve kanaate ve bir hüsnümete makrun olsa ydı kendileriyle beraber en önde yürürdüm, halbuki maksatları bu değildi. Ulemanın nüfuzunu kırmak, eşraf ileleri arasında bir fesat ve fitne uyandırmak, kendileriyle hemhal olacak*

³⁸ Tank Mümtaz Yazganalp, *Halay Albümü*, Ticari Birlik Mecmuası, İstanbul, 1942. Bu konudaki fotoğraflar için bkz: (Ek-3).

³⁹ Bülent Varlık, “Bir Sürgün Gazetesi Vahdet,” *Tarih ve Toplum*, Sayı 24, Aralık 1985. s. 413.

⁴⁰ İnan, *age.*, s.257.

⁴¹ Abdurrahman Ucman, Handan İnci, *Ali İlmî Fani’den Rıza Tevfik’e Mektuplar*, İstanbul, 1998, s.128.

yeni bir kuvvet vücuda getirerek bulanık suda balık avlamak gayesinden ibaretti Antakya hocalarıyla eşrafı bunlara bir cevap verilmesini fakirden temenni etti. Epeyce düşündün, vaziyet hakikatten nazik bir devreye girmişti. Mademki şu memlekette yaşıyordum, selametine hizmet etmek la zımdı, kısaca bir makale yazdım. Bir risale şeklinde birkaç yüz ta ne basıldı, dağıtıldı. Dini an'aneye riayetkar olan efkârı umumiye üzerinde pek mühim bir tesir yaptı. Müteceddidler neye uğradıklarını bilemediler, bugüne kadar cevap vermeye bile cür'et göstere-mediler. Zamanımızın inkılâp ve cereyanı karşısında şapka ve peçe meselesi ehemmiyetini çoktan kaybettiğini ve bunların dini mahiyeti haiz olmaktan ziyade içtimai hadise şeklini aldığını ve ergeç Antakya'nın nefis-i kasabasında değil, hatta en hücum köylerinde bile şapka giyileceğini pek ala biliyorum. Yalnız henüz o istidad ve mecburiyet gelmeden en koyu bir taassupla adat-ı diniyesine sadık kalan binlerce aile arasında bunların taanmümüne çalışılması yeni bir fitnenin alevlenmesi demektir ki işte ben onu söndürmekle vicdani bir vazifeyi ifa etmiş oldum." Fani, satır aralarından yayılan okumalardan da anlaşılacağı üzere, zımmi olarak Şapka İnkılâbı'nı desteklemek istemişti. Ancak Fani, Yenigün Gazetesi'nin öncü kadrosu, toplumun dini yapısı göz ardı ederek, bu inkılâbın zorla halka benimsetilmesi ve kendileriyle işbirliği yapacak çevrelerin oluşturulmasını hedeflediği için karşı çıkmakta. Özellikle Antakya hocalarının ve eşrafının bocalamasına yardımcı olmak ve toplumsal kaosun önüne geçebilmek için kısmi olsa da Yenigünçülere yardımcı olmuştur. Zira onun için şapka ileri de zorla giydirileceği için şehir ve köyler de şapka giyenlerin sayısı artacaktı. Özellikle 23 Nisan 1936 tarihinde ki bayram kutlamaları için insanlar şapka giymişler hatta Kırıkhan'da şapka bitince, Antakya'dan şapka gönderilmiş, kadını ve erkeği şapka giymişti.⁴² Antakya'da kadınların şapka giymesi, Halep'e de yansımış kadınlar şapka giymeye başlamıştı.⁴³ Özellikle Yenigün Gazetesi yazarlarının bu inkılâba büyük bir destek vermesi önemlidir. Bu bağlamda "Şapka Giydikten Sonra" adlı yazıda, Antakya Türklerinin, Türkiye'de gerçekleşmiş olan sosyal inkılâbın takipçisi olduğu, şapkanın imkân ve izin dâhilin de giyildiği belirtildikten sonra şapkanın kullanımı hakkında bilgi verilmişti.⁴⁴

Hatay aydınlarının, olaylardan yararlanıp halkı aydınlatma çabaları 29 Ekim 1936 Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına yansımıştı. Bu bayramın büyük ve sevindirici bir hususiyeti de köylülerin şapkalı olarak ve milli kıyafetleriyle şehre gelmeleri ve törenlere iştirak etmeleridir. Henüz şapka bulup giy memiş olan köylülerde o gün bütün çarşıların kapa-

⁴² Bayram kutlamaları için bkz: Yenigün, 23 Nisan 1936; Yenigün, 24 Nisan 1936.

⁴³ Yenigün, 22 Mayıs 1936.

⁴⁴ Yenigün, 19 Eylül 1936 Bkz: (EK-4)

lı olmasına rağmen şapkacı dükkânları açtırarak şapka tedarik edilmişti. Bu bayram toplantısı da göstermiştir ki şapka giyimi yüzde seksen nispetini bulmuştur.⁴⁵

Remzi Siliöz anılarını tefrika ettiği Yenigün Gazetesi'nde *"Bir Halk Nüktesi"* başlığı altında 1937 seçimlerine nasıl girildiğinden şöyle bahsetmekteydi:⁴⁶ *"1926'dan itibaren Antakya'da şapka giyenler görüldü. Halk grubunun teşekkülü Anayuttaki inkılâpları daha şuurlu ve daha disiplinli bir şekilde takip etmek işini programına aldı. Esasen halkın büyük bir kitlesi bu grubun etrafında toplanmış bulunuyordu. Şehirde her gün şapka giyenlerin sayısı artıyordu. Mücadelenin hareketlendiği 1936-1937 yıllarında artık bütün memlekette şapka giyilmiş bulunuyordu. Müteassıp ve inatçı bir ekalliyet şapka giymekte adeta inset ediyordu. 1937 yılında şapka adeta Türk olmanın alamet farikası halini almıştı. Diğer ekalliyet mensupları kâmil menfes giyerler bir avuç Usbeci çocuk da inakiye giyerlerdi. Halkımız feslilere bir isim takmıştı. Nerede bir fesli görseler, çocuklar peşine düşer ve hep birağızdan "sepeti elle, eriye sifon kelle" diye bağırlardı. Dal feslilere sade "sifon" abani sarıklılara da "çemberli sifon" derlerdi. Halkın kendi arasında ayrılmak isteyenleri tehzilde büyük bir hassasiyeti vardı. Umumi karakterlere ayrı kalan ve aykırı düşünenleri halk da imalayı vesvesesi yapmıştır."* Böylelikle hem iç hem de dış kamuoyu yaratılarak aynı zamanda halkı bilinçlendirerek seçim dönemine girilmiştir.

2. SEÇİM DÖNEMİNDE TÜRKİYE YANLISI ŞAPKALILARLA, SÜRİYE YANLISI FESLİLERİN MÜCADELESİ

Seçimlere giden süreçte 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında imzalanan anlaşmaya göre, Suriye'ye bağımsızlık tanınmasına rağmen⁴⁷ İskenderun Sancak'ına ait açık bir hüküm yoktu. Yalnız anlaşmanın 3.maddesine göre⁴⁸ Fransa Suriye'den çekilirken, Sancak'taki hak ve yükümlülüklerini, yeni Suriye hükümetine devredebekti. Bu durum Türkiye'de büyük tepki uyandırdı ve Paris Büyükelçisi Suat Davaz aracılığıyla Fransa Dışişleri Bakanı Delbos'a 9 Ekim 1936'da verilen resmi

⁴⁵ *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1936.

⁴⁶ Remzi Siliöz, "Bir Halk Nüktesi" *Yenigün*, 29 Mart 1944.

⁴⁷ B.C.A. 030, 10.0.0, Yer no: 22.501.23.

⁴⁸ 3.madde yüksek akit taraflar mandat rejiminin sona erdiği gün Fransa hükümeti tarafından Suriye ile ilgili olarak ya da bu memleket adına imzalanan bütün anlaşma ve sözleşme ve diğer milletler arası taahhütlerden doğan hak ve vecibelerine yalnız Suriye hükümetine devretmek için bütün tedbirler alınacaktır deniliyordu. Bkz: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, C.I (1919-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.283.; Ayrıca bkz: Cezmi Erşan, "Atatürk'ün Hatay Mesalesindeki Tavrı", *GKD*, C.7, S.37, Antakya, Mart 1992, s.22.

no tada⁴⁹ Suriye'ye yapıldığı gibi, İskenderun Sancağı'na da bağımsızlık verilmesi istenmiştir.⁵⁰ Fransa-Suriye Anlaşması gereği 14 Kasım 1936'da Hatay'da seçimler başlamıştı. Ancak, Fransızların baskıları, habis ve sürgün cezaları bir sonuç verememiş, Türklerin seçime katılmamaları nedeniyle seçim askıya alınmıştı. Ancak seçim sonrası muhalif grup, insanların dini duygularını istismar ederek Türkiye aleyhinde propaganda yapmıştır. 11 Aralık 1936 MAH (Milli Amale Hizmeti) raporunda durum şöyle anlatılmaktadır:⁵¹ “ İskenderun'da başta Türk tabasından Dörtiyollu Nazif, Malatyalı Muallim Mehmet (muhalif), Konyalı Ali Kutsi (Zeynel Abidin'in kardeşinin oğlu) Sancak Türkleri arasında tefrika sokmak için dini yollara müracaat ederek cahil köylüleri aldatmaya teşebbüs etmişlerdir. Bu meyanda Abacılar köylerine 200 kadar sarık dağıtarak sarık sarmaya razı ettikleri adamların sayısı kadar sevaba nail olacaklarını söylemişlerdir.” Dinin toplumsal hayata yön vermesi, insanları örgütlemeye, kamuoyu oluşturmada önemi yadsınmazdı. Bu bağlamda Suriye Vatan Partisi mensupları, şapka giyen Türklerle, “Sancak Suriye'nin parçasıdır. Burada Türkleri hatıra gelmeyecek işkencelerle öldüreceğiz.” diye baskı yapmışlardı. Bununla da yetinilmeyerek, Türkiye'nin şapkayı kabul etmiş dinsiz bir ülke olduğu, Halep, Trablusşam ve Cezayir bölgelerini de almak için propaganda yaptığı, ilk tehlikenin de Hatay'dan geldiğini yaymaktadır. Muhalifler tarafında “Sancak Müdafası” adlı silahlı bir grup oluşturulmuş, Türkçülüğün cereyan ettiği Kuzey Suriye'de Türkmen aşiretlerinden şapka giyenler tutuklanmıştır. Bu durum karşısında Ankara Hükümeti sessiz kalmamış “Hatay Türklerine Yapılan Mezalim” adlı bir broşürü Arapça ve Türkçe olarak hazırlayarak, Mısır, Irak, Filistin, Hicaz ve Suriye'ye göndermişti.⁵² Görüldüğü üzere hem Ankara Hükümeti hem Suriye Hükümeti haklılıklarını dünya kamuoyuna yansıtarak, Hatay'ı kendi topraklarına katmak için inkılâp ve din üzerinden söylemler geliştirmişti.

Antakya Lisesi'nde okuyan Türk öğrenciler, lisenin edebiyat öğretmeni Ali İlmi Fani'ye baskı yapmaları sonucu “Fese Veda” başlıklı bir şiir yazarak, tüm öğrencilere okumuştur. Arap ve Türk öğrenciler ara-

⁴⁹ Nota için bkz : Adil Dağstan, Türk-Fransız İlişkileri (1918-1939), H.Ü. AİTE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992 s. 135-136.

⁵⁰ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (C.I- C.II: 1914-1995) Alkım Yayınları, İstanbul, 2004. s.348.; Oral Sander, Siyasi Tarih (1918-1994) C.II, İmge Yayınevi, Ankara, 2004, s.96-97.; İsmail Soysal, “ Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)” *Belleten*, CXLIX, S.193-195, 1986, s.84.

⁵¹ ATASE Arşivi, II. Dünya Harbi Koleksiyonu, Dosya 13, Belge No: 16, 17.'den aktaran Hamit Pevlivanlı vd *Türk Dış Politikasında Hatay*, ASAM, 2001, s.63.

⁵² BCA, CHP Evrakı, B.3. Sıra no: 753, Konu no: 687'den aktaran bkz: Yusuf Sannay, “ Atatürk'ün Hatay Politikası-1- (1936-1938)” *AAMD*, Sayı 34, Cilt:XII, Mart 1996.

sında kalmama adına eski bir külahını giymiştir.⁵³ Zira bu durum, Hatay'da verilen kültürel mücadelenin bir sonucudur. Çünkü Fani, en başından beri Türkiye'de gerçekleşen inkılâp hamlelerine karşı bir tavır sergilemişti. Ancak değişen koşullar gereği, Türkiye'nin Hatay konusundaki ısrarı Fani'nin görüşlerinin de değişmesine neden olmuştur. Yine aynı yıl, şapka imalathanesinin kurulduğu, ucuz şapka yapıldığına yönelik ilanlar Yenigün Gazetesi'nde verilmişti.⁵⁴

Ocak 1937'de Milletler Cemiyeti temsilcileri Hatay'a gelmişti.⁵⁵ Türkiye yanlısı Türkler, şapka giyerek Türkiye'ye bağlı olduklarını göstermek isterken, inkılâp karşıtı Suriye yanlısı grupta bu duruma tepki göstermekteydi. Böylelikle toplum şapkalılar ve fesliler diye ikiye bölünmüştü. Özellikle feslileri/tarbüslüleri ya da sadıra giyenleri Arap Milliyetçisi olan Zeki El Arzuzi desteklemiştir.⁵⁶ Dönemin Maarif Müfettişi olan Pierre Bazantay⁵⁷, "*Conflit De Nationalites Au Proche-Orient, (Le Sandjak D'Alezandrette 1934-1939)*," adlı raporunda yaşananları şöyle anlatmaktaydı:⁵⁸ ... Türkler milli görüşlerini daha iyi anlatabilmek için kırmızı şapka ve bonelerini çıkardı. Bunun üzerine Aamlar da Arap milli hareketinin kontrolünde şapkalarını çıkardı ve onun yerine Arap bağımsızlığını işaret eden Irak polisi (Sidam) şapkalarını takmaya başladılar. Türkler Türkiye'nin gücünden bahsederken, Aamlar bu tehdide Mısır'dan Bağdat'a Arap İmparatorluğunun Türkiye'nin karşısına çıkacağı ile karşılık veriyorlardı. Türkler kırmızı ve beyaz renkli eşarplarla gösterilerek çıkarken, Aamlar da yeşil beyaz renklerle karşılık verdiler. Sonuçta, sokaklardaki her Türk gösterisine karşı bir Arap gös-

⁵³ Ucaman, İnce, age., s. 142.

⁵⁴ Yenigün, 25 Haziran 1936.

⁵⁵ Melek, age., s. 37.

⁵⁶ Dalal Arsuzy-Elamir, "Zeki al Arsuzy and Syrian-Arab Nationalism In The Periphery: The Alexandrette Crisis Of 1936-1939", Beirut texts and studies, Band 96, s. 314. http://www.arsuzy-elamir.de/projekte/zaki_alarsuzy_and_syrian_arab.pdf bkz: (Ek-5)

⁵⁷ Pîemî Bazantay, 1899'da Fransa'da doğmuştur. Fransa ve Paris Üniversitesi'nde fen doktoru ünvanı almıştır. 1920-1923 Beyrutta kolejinde bulunmuştur. Eski papaz okulu mezunu bir Fransız gönüllü askerdir. Askerliğini (Suriye'de askerlik yapmıştır.) bitirdikten sonra bakanlığa imtihanını verir ve Antakya Lisesi öğretmenliğine tayin edilir. Okula girişinden itibaren idareye karşı ve kısa zamanda Sancak eğitim işlerinde söz sahibi olur, müfettişliğe tayin edilir. Terfi, tayin, bütçe, ödenek ve inşaat işleri onun elindedir ve tam yetkili olarak bunlar Fransız sömürü zihniyetine uygun bir şekilde kullanılır. Hak arasında ayrılık sokma ve Türklük aleyhinde yapılan hareketleri destekler. Resmi ödeneğin sağladığı imkânlarla Fransa'da üniversiteyi bitirir, sonra doktora yapar. 1938 yılında istifa etmek zorunda kalır ve Hatay'ı terk eder. Giderken Hatay eğitim ile ilgili bütün evrakları alıp götürür. Bu kişinin Türk halkının eğitim ve kültür hayatı üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Bkz: Korunalp, age., s. 212.; Mümtaz, Çizgiler, age., s. 12.

⁵⁸ Pierre Bazantay, *Conflit De Nationalites Au Proche-Orient, (Le Sandjak D'Alezandrette 1934-1939)*, Ed. Armenag Aprahamian, (Membre Du Conseil National Amerien), La France Et La Question D'Orient, Rapport Nu. 3, <http://www.haybachdban.org/Amenie-Occidentale/Departement-Interieur/Analyse/LE-SANDJAK-D-ALEXANDRETTE-RapportN%C2%B03.pdf> s. 1-14. (04.11.2012); Ayrıca bkz: Avedis K. Sanjian, *The Sanjak of Alexandrette (Hatay): A Study in Franco-Turco-Syrian Relations* (University of Michigan, 1956) s. 106. Şapkalı protesto için bkz: (Ek-6).

terisi ya pilmaya başlandı. Kısa bir süre sonra da protesto grupları sokaklarda ki kızgın ve sinirli grupta dönüşüverdi... Türklerin oluşturduğu bloğa karşı diğer tafta Araplar, Aleviler, Hristiyanlar, Ermeniler, Müslüman Sünni Araplar, Sancak bölgesinin Suriye'den koparılmaması için birleşmişlerdi. Böylece sokaklarda amblem savaşı başladı. Türkler Türkiye'deki modernizasyonu temsil edecek şekilde şapka ve kasket takmaya, diğerleri de Arap emperyalizmini ifa eden Arap polisi bonelerini takmaya başladılar... 1 Ocak günü, Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen tarafsız gözlemci heyeti Antakya'ya ulaştı (M.M. Caron, Ostwald, Von Watenwiel, M.M. Ankeret Motier'nin kılavuzluğuyla). Gözlemciler otellerine yerleştikten sonra her iki tarafça izlenmeye başlandı. Türkler iyi organize olmuşlardı. Gözlemciler sokağa çıkar çıkmaz aynı sokak üzerinde bir grup şapkalı Türk beliriveriyordu. Fakat bu grubu izleyen diğerleri depolis boneleri ile aynı yerde belimekte gecikmiyordu. Zaman zamanda ortam geriliyordu."

Türkler, Türkiye'ye bağlılıklarını ve Türkiye'den yana olduklarını göstermek için şapka giyseler de manda idarecilerinin, Suriye yanlılarının baskılarına maruz kalmışlardı. 27 Ocak 1937'de Sander Raporu'nun⁵⁹ Milletler Cemiyeti tarafından kabulü, Hatay'ın ayrı bir varlık olarak kabul edilmesi tepkilere neden olmuştu. Halep'te şapka giyen Türklere saldırılmış, gösterişi yapanlar Hatay'ı istila etmek için hükümetten silah istemişlerdi.⁶⁰ İskenderun'da da Fransızların tahriklerine kapanan Suriye yanlıları, Türklerin şapkalarını başından alarak, yırtmaya başlamışlardı. Böylelikle çıkan çatışmada pek çok kişi yaralanmıştı.⁶¹ Bir kısım grup, Türkiye karşıtı olup fes takanları koruyacağı, şapkalıların ise hapse dilediği şeklinde propaganda yapmıştı. Bu durum Seyhan Valisi tarafından Dâhiliye Vekâleti'ne bildirilmişti. Aynı zamanda Kuseyr bölgesinde Sadık Hacı İsaoglu Mustafa maiyetinde elli kadar silahlı grup, Türkmen mezralarını basarak halktan zorla şapkalarını çıkarmalarını istemiş, zorluk çıkaranlar ise darp edilmişti. Bu arada belirtmek gerekir ki şapka takan Araplar da var olup, bunlarda kendi aralarında problem yaşamaktaydılar. 1937'de Com ve Kefriabit köylerinde şapka düşmanı grup, şapka giyen Araplara saldırılmış ve 12 kişi çatışmada yaralanmıştı.⁶² Karbeyaz köyünde 10 Haziran 1937'de şapkalı ve fesli

⁵⁹ Sander raporunun tamamı için bkz: Oran, age., s.285-287

⁶⁰ *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1937.

⁶¹ Selçuk, age., s.100.; İnan, age., s.247.

⁶² *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A 4-18-e, D 74-1 F 19-2.; Avedis K. Sanjian, *The Sanjak of Alexandretta (Hatay): A Study in Franco-Turco-Syrian Relations* (University of Michigan, 1956). s.65. Adil Dağıstan, "Belgeler Işığında Bağımsız Hatay Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye", *AAMD*, Sayı 62, Cilt XXI, Temmuz 2005.

Türkler ay aklanmış.⁶³ Yine aynı yıl Hatay'a getirilen bedevilerle, yerli Arapların katliamlarına maruz kalmamak için Türkler şapkalarını çıkarmak zorunda kalmışlardır.⁶⁴ Türkmen aşireti reisi Kel Mehmet ve 16 arkadaşı, Reyhanlı'da Türklük lehinde propaganda yaptıkları için Halep'te hapse dilmişse de 27 Temmuz 1937'de serbest bırakılmıştı.⁶⁵ Ayrıca hükümet tarafından Kuseyri ve Adalılar vasıtası ile şu propaganda yapılmıştı:⁶⁶ “Şapkasını çıkaranlar masum sayılarak affedilecekler, çıkarmayanlar suçlu olarak elliler liraya kadar para cezasına çarptırılacaklardır. Aynı zamanda Halepli olan ve İttihad-ı Vatanî Partisi (Suriye yanlısı partidir.) mensubu Mahmut El Mısri, şapka aleyhinde beyanname dağıtarak halkın dini duygularını istismar etmişti.⁶⁷ Arı İnan (A.İ.), Hatay Devleti döneminde Cumhurbaşkanlık yapmış olan Tayfur Sökmenle (T.S.) yaptığı röportajda şapka ile ilgili şu konuşmalar geçmekteydi:⁶⁸

A.İ: Türklere yaptıkları en büyük hakaret şapkalarını yırtmakmış.

T.S: Bu bizden evvel. Suriye'deki Türklere bile ben şapka giydirdim Atatürk'ün emri ile. Kilis'te bir şube vardı. Suriye'deki Türklere bile biz Atatürk'ün emriyle şapka gönderdik. Hatta reislerden birisi – şapka yüzünden- hapishane de öldü maalesef. Mehmet Bey namında bir aşiret reisi.

Hatay'da fes ve şapka konusundaki ikircikli uygulama kendini toplumsal alanın dışında eğitimde de göstermişti. Türk lise talebelerinin şapka takmasına izin vermeyen idare, Arap öğrencilerinin feslerine müdahale etmemişti.⁶⁹ Burada da Fransızların izlemiş olduğu “böl-yönet” politikasının toplumsal hayata nasıl uygulandığını görüyoruz. Bütün bu gelişmeler yaşanırken, 17 Haziran 1938'de Orgeneral Asım Gündüz başkanlığında Fransız askeri temsilcileri ile başlayan görüşmeler 3 Temmuz 1938'de sonuçlanmıştı. Sancağın toprak bütünlüğünü ve statüsünü koruyan anlaşmanın ardından 4 Temmuz 1938'de Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Türk askeri Hatay'a girmişti.⁷⁰ Kuseyri Türk ve Arap köylüleri, Hatay'a gelen Türk ordusunu karşılamak için şapka giymişlerdi. Aynı zamanda da Affan ve Dört Yol'daki Arap Alevileri de

⁶³ Avedis K. Sanjian, *The Sanjak of Alexandretta (Hatay): A Study In Franco-Turco-Syrian Relations* (University of Michigan, 1956) s.132-133.

⁶⁴ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 4-18-c, D 74-1, F 19-44.

⁶⁵ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-4 18-c, D-74-1, F 19-27.

⁶⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivi A 4-8 c, D 74-1, F 20-101'den aktaran, Dağıstan, Sofuoğlu, age., s.139.

⁶⁷ Cumhurbaşkanlığı Arşivi A 4-8 c, D 74-1, F 17-41'den aktaran, Dağıstan, Sofuoğlu, age., s.170.

⁶⁸ İnan, age., s.204.

⁶⁹ Yenigün, 26 Ekim 1937.

⁷⁰ Konuralp, age., s.160; Soysal, age., s.95-96.

feslerini çıkarıp, şapka giymişlerdi.⁷¹ Ancak seçim yaklaştıkça, baskılarda artmıştı.⁷² Bu bağlamda Hatay'ın Payas ilçesinden Karasapan adlı açık bir telgraf Ankara Hariciye Vekâleti'ne çekilmişti. Bu telgrafta şunlar yazılmıştı:⁷³ *"Dün Bayır Bucak nahiyyelerinden köylüler bana gelerek, Suriye maka matının Dâhiliye Müdireleri ve Jandarmalar vasıtasıyla tazyik ve itisaflarını ve şapka giymeyi, Latin harfleriyle kitap ve gazete okumayı, Türkiye'yi istemediklerine ait Arapça mazbataları zorla imza ettirdikleri ve bu hale artık tahammül edemeyerek mallarını mülklerini bırakıp buralara hicret etmeyi göze aldıklarını ağlayarak bildirmişlerdir..."* ifadesiyle, Hatay halkının baskı altına, Türkiye'deki kültürel inkılaplardan ve gelişmelerden mahrum bırakılmayacağı çalışıldığını görmekteyiz. Manda idaresi, inkılapların Hatay'a yansımalarını her fırsatta engellemeye çalışmıştır. Ancak Hatay halkı Türk kültürünün gelişimi için *"Türk İnkılâbı Türk'ündür"* sloganlarıyla halkı örgütleme yoluna koyulmuştu.⁷⁴

15 Temmuz 1938'de seçim işlerini yürütmek üzere Cevat Açıkalın ve Albay Collet görevlendirilmişti. Daha sonra seçim komisyonu *"İntihab-ı Ali Komisyonu"* kurulmuştu. Türk temsilcisi Açıkalın, Fransız temsilcisi Collet, Türk cemaati mümessili sıfatı ile Hatay Valisi Abdurrahman Melek, CHP Hatay Başkanı Abdulgani Türkmen temsil etmişti. Diğer cemaatlerden birer temsilci alınmıştı.⁷⁵ Seçim hazırlıkları sürerken Ankara Hükümeti tarafından, Hatay'a gönderilen bir temsilci yanına aldığı çuvaldar dolusu şapkayı halka dağıtmıştı. Molla Hamza, Tuluk Osman ve Şeyh Ahmet'in olumsuz söylemlerine karşın muhalif olmayan din âlimlerine şapkanın olumluluğuna yönelik hutbeler okutmuştu. Ali Yüce, *"Şeytanistan"* adlı eserinde Ankara'dan gelen hükümet temsilcisinin konuşmasını ve yaşanan olayı şöyle anlatmaktadır:⁷⁶ *"...Artık öksüz değilsiniz. Fransız tahsildarların hala köylerde dolaşıp vergi topladığını söylediler. Arkadaşlar, Fransız tahsildarların, jandarmasının, dipçiğinin burarlarda işi kalmamıştır. Bu topraklardan hem Fransızlar hem de onların bıraktığı pislikler temizlenecektir... Arkanızda Atatürk gibi büyük bir kurtarıncınız vardır! Türkiye Cumhuriyeti var!... Şimdi gelelim şapka giyme konusuna, - derken*

⁷¹ Yenigün, 29 Haziran 1939.; Abdullah Uçman, Handan İnci, *"Bir 1501'ğin Mektupları"*, Kitabevi, İstanbul, 1998, s.136.

⁷² Seçim dönemi yaşananlar ve Sancak sorunu için bkz: Haktan Bırsel, Olcay Özkaya Duman, *"Le Sancak Est Turc (Sancak Türktür) Broşüründe İskenderun Sarcağı Sorunsalı"*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, S 49, Güz 2012, s.343-366.

⁷³ Telgrafın tamamı için bkz: B.C.A. 030.10.0.0, Yer no: 224.511.1 (9.7.1938)

⁷⁴ Bu konu için bkz: Vdkan Payaslı, *"Hatay'da Harf İnkılâbının Kabulü ve Yeni Alfabenin Uygulanması (1928-1939)" Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, p. 1643-1657 Ayrıca bkz: (EK-7)

⁷⁵ Pevlivanlı vd., age., s.106-107.

⁷⁶ Yüce, a.g.e s.102-145.

arkadaşının omada duran çuvaldan çıkarıp verdiği kasketi a lıp halka gösterdi.- Arka daşlar, din bu kumaş parçası değildir. Bununla sırtınıza giydiğimiz giysiler aynı kumaştan yapılmıştır. Biçimi değişiktir, o kadar! Eğer din bu kumaş parçası olsaydı, bende giymezdim. Hacı bey de giymezdi. Bakın? Şimdi Hacı Bey dinsiz mi oldu? Avradı boş mu?...Muhtar adamın yanına yaklaştı. Adam muhtarın başından fesini çıkarıp kasketi giydirdi. Muhtar başına bir dağ koymuş gibi duruyor, bu ağırlık altında eziliyordu. Halk merakla bakıyor, bir yandan da sıvışanlar oluyordu. Hacı Abdi muhtar ı halka alkışla ttı. Muhtardan sonra üyeler, bekçi Çipikli Hasan şapka giydiler. Başına şapka konanlar bir tuhaf oluyor, herkesin yüzüne bakmıyorlardı. Sonra halktan gönüllüler akın etmeye başladı.

Vedi Münir, Hatay'da şapkaya karşı yazılan ve neredeyse her tarafa dağıtılan fetv aların esasından uzak birer propaganda faaliyeti yürüttüklerini şapka giymenin kâfirlikle, günahla bir ilgisinin olmadığı risalesinde de belirten şu ifadelerin altını çizmiştir: "...milleti, memleketi için şapka giyen bir adama şapka giydi kâfir oldu demek ve Frenklere mahsustur diye otomobile, şimendifere binenlerin kâfir olduğunu iddia etmek akla, nakle islamiyetin esat-ı aliyesine, hikmet ve hakayıkına fıkha'yı islamının ve muasır olmanın... icthatlarına galian muhaliftir. Bizim bildiğimiz ve bütün a'tam-ı dinin, selef-i selahiyetinin ve muasır olmanın bir düstur olarak âlem-i islama nakil ve telkin ettikleri bir kayide var: iman kalp ile tasdik d il ile ikrardan ibarettir. Bu tasdik ve ikrar baki kaldıkça iman bakidir." ⁷⁷

Olaylar bu şekilde cereyan ederken, Yenigün Gazetesi halkı bilindirmeye çalışmıştı. Özellikle Eti Türklüğünün önemli temsilcilerinden A. Faik Türkmen, "Şapka Meselesi ve Halkımız" adlı makalesinde, Şapka İnkılâbı'nın Hatay Türkleri tarafından 1925'ten beri takip edildiğini, bunun bir mücadele olmanın yanı sıra uygulandığının, Hatay'ın her köşesinde şapka giyildiğini belirtmişti. Türkmen, Hatay'da şapka Kemalist Türkiye'nin bir sembolü olduğunu, gerek CHP ve Türk Cemati temsilcisi Abdülgani Türkmen gerekse Hatay Türk Cemiyeti'nin bu inkılâba çok önem verdiğini vurgulamıştı. İnkılâbın Türk milletin içtimai bünyesine uygun olduğu, bu inkılâbın Türkiye'de hadisesiz bir şekilde benimsendiğini; ancak Hatay'da bir takım pro vokatörler yüzünden tatsız hadiseler yaşandığını vurgulamıştı. ⁷⁸

24 Ağustos 1938'de seçimler yapılmış, şapkalı Türklerin vermiş olduğu toplumsal mücadelenin de etkisiyle seçimler sonucu 2 Eylül 1938'de oluşan kabine çoğunu Türkler kazanmıştı. Böylelikle toplum-

⁷⁷ Vedi Münir Karabay, *Şapka Risalesi*, s1-11.

⁷⁸ A. Faik Türkmen " Şapka Meselemiz ve Halkımız", *Yenigün*, 28 Temmuz 1938.

sal ve siyasal mücadelenin simgesi olan, aynı zamanda Türkiye'ye bağlılığın da ifadesi olan şapka vasıtasıyla Türkler arasında bir aidiyet duygusu oluşmuş, topyekun mücadele sonucu istenen sonuca varılmıştır. Şapkanın yaygınlaşması ve benimsenmesi maksadıyla halkevlerinde özellikle kadınlara şapkacılık kursları aylık periyotlarla verilmeye başlanmış ve kadınların giyim kuşamda modern bir görünüme kavuşması konusunda çeşitli günlerde eğitim seminerleri, moda defileleri verilmiştir.⁷⁹ Ayrıca 1939 tarihli Yenigün Gazetesi'nin baş sayfasında esas sütunda "Peçe ile Gezmek Kati Surette Men Edilecektir" başlıklı yazı ile gündelik yaşamda olduğu gibi özellikle kadının cemiyet hayatında erkek defessiz olduğu gibi peçesiz, gerekirse "Şapka" ile var olması gereği vurgulanmıştır.⁸⁰ Kadınların da sosyal hayat içerisinde inkılâpların savunucusu ve uygulayıcısı olması istenmişti. Bu bağlamda Antakya Halkevi güzel sanatlar şubesine bağlı olarak, Bayan Nebile Duru'nun idaresinde, kadınlara ve genç kızlara yönelik şapkacılık kursu verilmişti.⁸¹ Aynı zamanda Hatay Devleti aldığı bir kararla gündelik kıyafetler arasında şapka giymeyi zorunlu hale getirmişti. Şapkanın yapımı kanunla öğretilerek, kolluk kuvvetlerine giydirilmişti.⁸² Böylelikle iltihaktan sonra Türkiye'deki inkılâpların Hatay'da kökleşmesi için yığun bir çabanın ve kültürel mücadelenin başlatıldığını görmek mümkündür.

SONUÇ

Hatay'ın düşün dünyasından önemli bir isim olan Vedit Münir Karabay, kaleme almış olduğu risalesinde Hatay'ın sosyo kültürel ortamında gündelik yaşama dayansıyan çekişmeleri Şapka İnkılâbı üzerinden kurgulayarak aktarmıştır. Şapka inkılâbı üzerinden inşa edilen toplum dinamikleri, Hatay'ın 1930'lu yıllarda içerisinde bulunduğu yapıyı tüm açıklığı ile ortaya koymuş olmasından dolayı son derece önemlidir. Bu açıdan incelemeyi amaçladığımız risale, Hatay çalışmalarına bu yönüyle yeni bir bakış açısı katacaktır. Hatay'ın işgal yılları sonrası özellikle Sancak dönemi toplum tarihi çalışmaları noktasında tespit etmiş olduğumuz eksikliğin kısmen giderilebileceğini düşünmekteyiz.

Hatay'ın özellikle Sancak dönemi içerisinde bulunduğu yıllarda bu kutuplaşmış kültürel mücadelede entelektüellerin fikir dünyalarından topluma ulaşabildikleri kalemleriyle önemli bir yazınsal mücadeleye girdikleri görülür. Bu mücadeleyi çeşitli yollarla örneğin, gazete, mec-

⁷⁹ Yenigün Gazetesi, 6 Haziran 1939.

⁸⁰ Yenigün, 22 Ağustos 1939.

⁸¹ Yenigün, 2 Ağustos 1939.

⁸² Hatay Devleti Resmi Gazete, 11 İlkincikanun 1939, no: 61; 18 İlkincikanun 1939, no: 77.

mua, bülten, broşür ya da bu gibi risalelerle başlatmış oldukları gerçeği son derece önemli bir tespittir ki bizce özellikle bu yönlü geliştirilen mücadele Hatay'ın bağımsızlık ve kültür mücadelesinde önemli bir değer taşımaktadır.

Hatay'ın sadece sosyal yaşamını değil siyasal, kültürel ve basın yaşamını da ortaya koymada fayda sağlayan risale ile şapkalılar ile feslilerin mücadeleleri aynı zamanda Türkiye, Fransa ve Suriye'nin siyasal yönelimi ve Sancak'taki nüfuzunu anlamak açısından da oldukça önemli bilgiler vermiştir. Bu gibi risalelerin Hatay çalışmalarında yaratacağı katkı ve özgünlük çalışmanın alana katacağı değer açısından da ayrıca önemlidir.

KAYNAKÇA

I Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv Belgesi:

-B.C.A. 030,10.0.0, Yer no: 22.501.23.

- B.C.A. 030.10.0.0, Yer no: 224.511.1.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi:

-Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 4-18-e, D 74-1 F 19-2.

-Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 4-18-c, D 74-1, F 19-44.

-Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-4 18-c, D-74-1, F 19-27.

Resmi Gazeteler:

-*Hatay Devleti Resmi Gazete*, 11 İkinci kanun 1939, no: 61.

-*Hatay Devleti Resmi Gazete*, 11 İkinci kanun 1939, no:77.

II Gazeteler ve Dergiler:

-Aksiyon

-Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

-Atatürk Yolu

-Güneyde Kültür Dergisi

-Cumhuriyet

-Hatay Devleti Resmi Gazete

-Hatay Halkevi

-History Studies

-Özvatan

-Tarih ve Toplum

-Yeni Mecmua Koleksiyonu

-Yenigün Gazetesi Koleksiyonu

III Araştırma ve İnceleme Eserleri:

-ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (C.I- C.II: 1914-1995)* Alkım Yayınları, İstanbul, 2004.

-Avedis K. Sanjian, *The Sanjak of Alexandretta (Hatay): A Study In Franco-Turco-Syrian Relations* (University of Michigan, 1956).

-BALKIR, Mesut, *Hatay El-Devlet'ül Müstakile*, Antakya, İktisad Matbaa, 1938.

-ÇELENK, Selim, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayın No: 3, 1997.

-DAĞISTAN, Adil, *Türk-Fransız İlişkileri (1918-1939)*, H.Ü. AİİTE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992

-DUMAN, Çiğdem, *Hatay Millet Meclisi*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

ERDEHA, Kamil *Yüzcillikler Yahut Milli Mücadelerin Muhasebesi*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1988.

-ERSAL, Hasan vd., *Cumhuriyet Ansiklopedisi(1923-200)*, YKY, İstanbul, 1999.

-GALİOĞLU, Rengin *Hatay Kültür Tarihinde 1921-1938 Dönemi ve En Önemli Eğitim Kurumu Antakya Lisesi*, MKÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antakya, 2004.

-İNAN, An, *Tarihe Tanıklık Edenler*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

KARABAY, Veli Münir, *Şapka Giymek Haram Değil Risalesi*, İktisat Matbaa, Antakya, 1938.

-KİREÇÇİ, Refik, *Antakya*, 1998.

- KONURALP, Nuri Aydın, *Hatay Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi*, Hatay Postası Gazete ve Basımevi, İskenderun, 1970
- MELEK, Abdurrahman, *Hatay Nasıl Kurtuldu?*, TTK, Ankara, 1991.
- MURSALOĞLU, Mehmet, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesinde Türk Ordusu*, 39'uncu Mekanize Piyade Tugayı Tarih Araştırma Grubu Yayınları-01, İskenderun, 2010.
- ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası, C.I(1919- 1980)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- ÖCAL, Hulki, *Hatay Savaşı*, Desen Matbaa, Ankara, 1953
- PEHLİVANLI, Hamit vd., *Türk Dış Politikasında Hatay*, ASAM, 2001.
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih(1918-1994) C.II*, İmge Yayınevi, Ankara, 2004.
- Sarah D. Shields, *Identity Politics and European Diplomacy In the Middle East OnThe Eve Of World War II*, Oxford University Press, 2011.
- SİLİÖZ, Remzi, *Hatay ili ve Milli Mücadele Yılları*, Emek Basımevi, Bursa, 1937
- SOFUOĞLU, Adnan, DAĞISTAN, Adil *İşgalden Katılma Hatay*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008.
- SOYSAL, İlhami, *150'likler*, Gür Yayınları, İstanbul, 1988.
- TEKİN, Mehmet, *Hatay Basın Tarihi*, Antakya, 1985.
- TEKİN, Mehmet, *Hatay'ın Son Aruz Şairi Nafi Miskioğlu*, Antakya, 1991.
- UCMAN, Abdurrahman, İNCİ, Handan, *Ali İlmî Fani'den Rıza Tevfik'e Mektuplar*, İstanbul, 1998.
- YAZGANALP, Tank Mümtaz *Çizgiler ve Bilgiler*, Halep, 1935.
- YAZGANALP, Tank Mümtaz, *Hatay Albümü*, Ticari Birlik Gazetesi, İstanbul, 1942.
- YÜCE, Ali, *Şeytanistan*, Güldikenli Yayınları, Ankara, 1999.

IV Makaleler:

- BİRSEL, Haktan, DUMAN, Özkaya Olcay, "Le Sandjak Est Turc (Sancak Türk'tür) Broşüründe İskenderun Sancağı Sorunsalı", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, S 49, Güz 2012.
 - DAĞISTAN, Adil, "Belgeler Işığında Bağımsız Hatay Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye", *AAMD*, Sayı, 62, Cilt: XXI, Temmuz 2005.
 - ERASLAN, Cezmi, "Atatürk'ün Hatay Meselesindeki Tavrı", *GKD*, C.7, S.37, Antakya, Mart 1992
 - PAYASLI, Volkan, "Halkevlerinin Hatay'daki Faaliyetleri ve Hatay'ın Türkiye'ye Katılımı Sürecindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme (1937-1939)" *History Studies*, Volume 3/Issue 1 2011.
 - PAYASLI, Volkan, "Hatay'da Harf İnkılabı'nın Kabulü ve Yeni Alfabenin Uygulanması (1928-1939)" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011.
 - SARINAY, Yusuf "Atatürk'ün Hatay Politikası-1- (1936-1938)" *AAMD*, Sayı 34, Cilt XII, Mart 1996.
 - SİLİÖZ, Remzi, "Bir Halk Nüktesi" *Yeni gün*, 29 Mart 1944.
 - SOYSAL, İsmail "Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)" *Belleten*, CXLIX, S.193-195, 1986.
 - TEKİN, Mehmet "İşgal Yıllarında Hatay 4," *GKD*, S 19, 1990.
 - TÜRKMEN, A. Faik "Şapka Meselemiz ve Halkımız", *Yeni gün*, 28 Temmuz 1938.
 - VARLIK, Bülent "Bir Sürgün Gazetesi Vahdet," *Tarih ve Toplum*, Sayı 24, Aralık 1985
- V Kaynak Kişiler:
- Sue da Bereket ile 2012'de yapılan röportaj. (CHP ve Halkevlerinin kurucusu, aynı zamanda Hatay Meclis Başkanı Abdülgani Türkmen'in kız)

VI İnternet Sayfası:

- Pierre Bazantay, *Conflic De Nationalites Au Proche-Orient, (Le Sandjak D’Alezandrette 1934-1939)*, Ed. Armenag Aprahamian, (Membre Du Conseil National Armenien), La France Et La Question D’Orient, Rapport Nu. 3, [http://www.haybachdban.org/ Armenie-Occidentale/Departement-Interieur/Analyse/LE-SANDJAK-D-ALEXANDRETTE-Rapport-N%C2%B03.pdf](http://www.haybachdban.org/Armenie-Occidentale/Departement-Interieur/Analyse/LE-SANDJAK-D-ALEXANDRETTE-Rapport-N%C2%B03.pdf) s 1-14.(04.11.2012).
- <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=1383> (27.09.2012).
- Dalal Arsuzi-Elamir, “Zeki al Arsuzi and Syrian-Arab Nationalism In The Periphery: The Alexandretta Crisis Of 1936-1939”, Beirut texte und studien, Band 96, s. 314. http://www.arsuzi-elamir.de/projekte/zaki_alarsuzi_and_syrian_arab.pdf

EKLER:

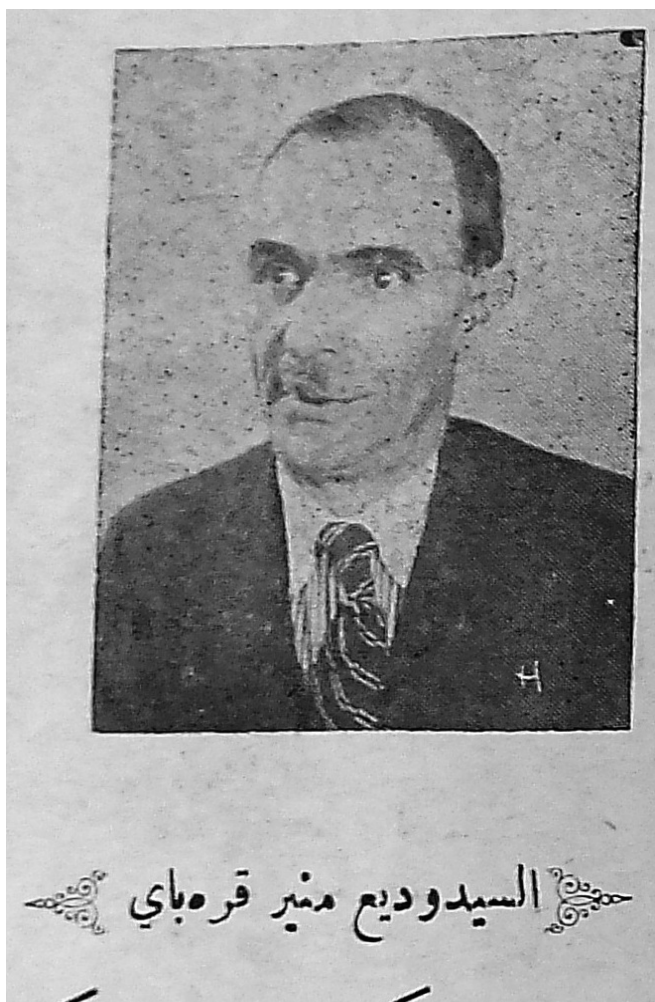
EK-1/a

Tank Mümtaz, Çizgiler ve Bilgiler, s.57.

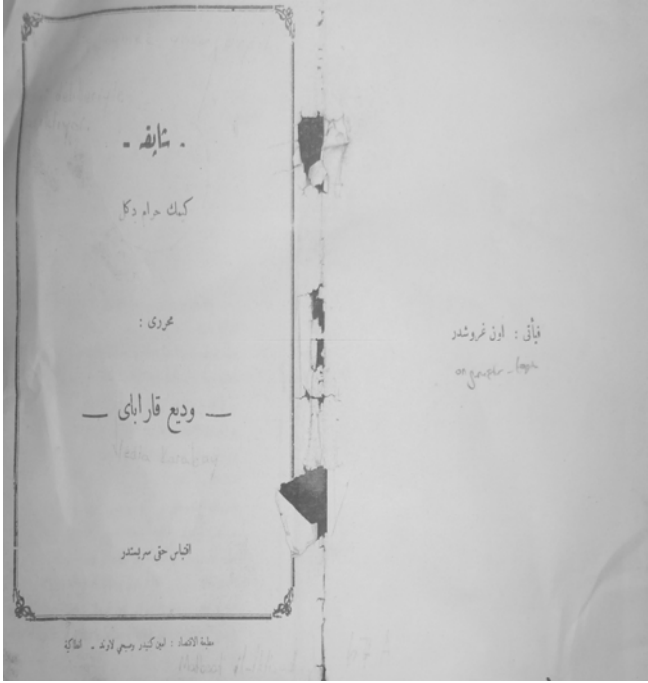
EK-1/b

BALKIR, Mesut, *Hatay El-Devlet'ül Müstakile*, Antakya, İktisad Matbaa, 1938.s.53

EK-2

Şapka Giymek Haram Değil Risalesi Kapağı (Muharriri Vedit Münir Karabay)

EK-3/a

Tank Mümtaz, Hata y Albümü, 1942.

EK-3/b

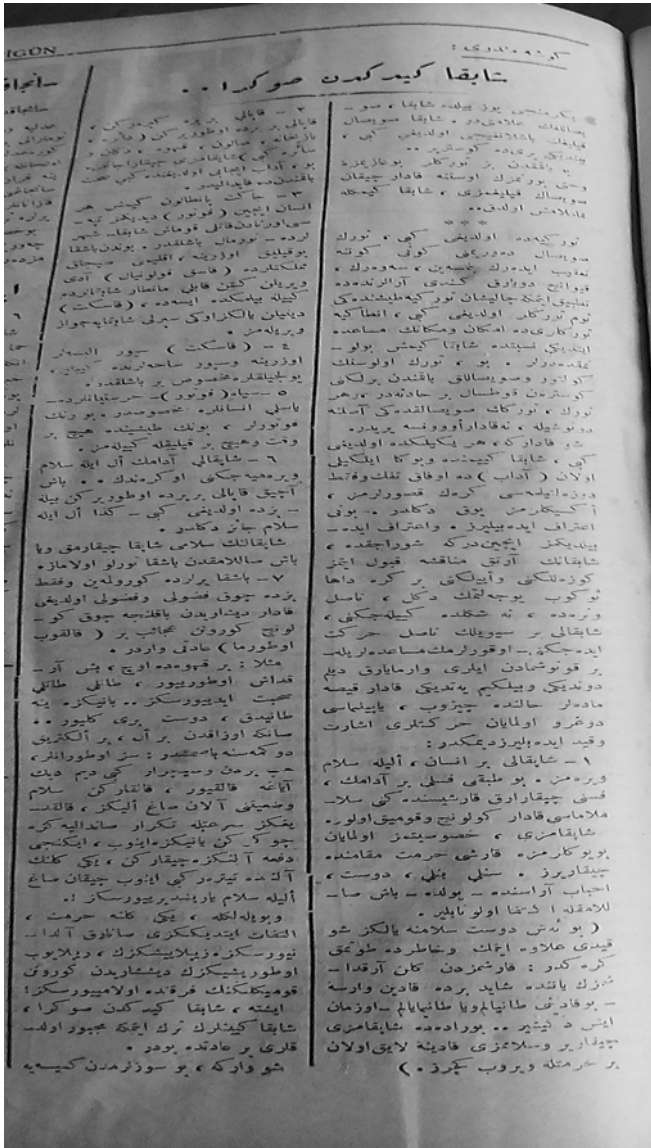
Yenicami vak'asından sonra Hatayda dağ taş şapka kesilmiştî.
Resimde görülen Hasan Uncunun Uzunçarşındaki
şapkaçı dükkânıdır.

Bir ramazan ayında Antakyanın
Yenicami isimli mâbedinde şapka
giyen Türk münevverleri sopalı
bir taarruza uğramışlardı. Bu meş-
hur vak'anın müsebbibi olan Vâiz
Kürt Mehmet Hocanın vak'anın
akabinde alınan bir resmi
yukarıda görünmektedir

EK-4

Yenigün'de 19 Eylül 1936'da yayınlanan "Şapka Giydikten Sonra!" adlı makale.

EK-5

Dalal Arsuzi-Elamir

في « نادي النورون الجديدة » التي أسسته جمعية العمل القومي سيارا لشمالها السياسي . صورة
تجمع الرجال والمرأة ، الجندي والضابط ، العسكري والهندي . . المعروف من الشخصيات : من اليسار ،
زكي الأرسوزي ، صبي زهور ، غاديت نعيم . وإلى يسار شيوخ البدو الثلاثة المذكورين ماموسيان ،
نعيم ورد ، ناطلة ورد ، إبراهيم فوزي

In the *Nādī al-'Urūba* (Club of Arabism)/Antakya 1937: al-Arsūzī (x), on the left behind him Şubhī Zakhūr. They are wearing *Sidāra Faisaliyya* (service caps). With them there is also a group of supporters, among them Odette Na'üm, on the right-hand side Matūšyān, Nadīm Ward, Naḥla Ward, İbrahim Fauzi.

Arap Kulübü/ Antakya 1937 : Arsuzi, sol arkasındaki Suphi Zakhur. Sidara giymişlerdir. Onları destekleyen gruplar arasında Odette Na'üm, sağ elinin tarafındaki Matusyan, Nedim Verd, Nahla Verd, İbrahim Fauzi vardır.

EK-6

Une manifestation de la population turque d'Antakya

Antakya Türk nüfusunun manifestosu, SARAH

EK-7

SARAH

Müslüman bir ülkede seyahat ve ikamet i ancak kendisine *amân* verilmesiyle mümkün olmaktaydı.